

Srágli Lajos

Az olajipar Zalában az ötvenes évek első felében 1950–1954

A magyarországi szénhidrogén-bányászat második világháború utáni történetében az 1948-1949. év fordulópontot jelentett. A Dunántúlon, Zala megyében már 1938 óta folytatott iparszerű olajtermelést a Magyar Amerikai Olajipari Részvénytársaság (MAORT), melynek részvényei amerikai tulajdonban voltak. Ezt a vállalatot 1948. szeptember 24-én állami kezelésbe vette a magyar állam, majd 1949. december 31-ével az 1949. évi 20. törvényerejű rendelettel államosította. Az állami kezelésbe vétel, majd az államosítás okaként a MAORT vezetőinek állítólagos szabotázsára hivatkoztak, akiket 1948 őszén-telén lefolytatott, „MAORT-per”-ként elhíresült koncepció perben súlyos ítéletekkel sújtottak.¹

Az ország alföldi területein a háború alatt elkezdett – majd a háború befejeződése után megváltozott szervezeti keretek között intenzíven folyó – kutatások eredményei erre az időre már kezdtek megmutatkozni, de jelentősebb termelési eredmények nem születtek.² Az 1950-1955 közötti időszakban a dunántúli kőolaj- és földgáztelepek ismert készletei jelentősen meghaladták az Alföldön felkutatott előfordulások készleteit. A „vas és acél országa” a „béke egyik védőbástyája” felépítésére irányuló első öt éves terv szénhidrogén igényét ezért elsősorban a dunántúli (zalai) üzemek termelésére alapozták. Az olajbányászat szerepe, részaránya Zala megye gazdaságában nem csak az államosítás időszakában, hanem – mivel az arány tovább növekedett – azt követő években is meghatározó volt. Az olajbányászati üzemekben foglalkoztatták 1949-ben a megye ipari dolgozóinak 45%-át, amely arány 1955-re 51%-ra emelkedett.³

Az állami kezelésbe vett MAORT 1949 decemberének elejére teljesítette hároméves tervét. Az 1949. március 1-én indult „szocialista munkaverseny” céljai közt kiemelt fontosságot kapott – a terv év végére való befejezése mellett –, hogy ez idő alatt lerakják az első öt éves terv alapjait.⁴ Bár a szénhidrogén-bányászatban több szempontból túlteljesítették a hároméves tervet,

az olajtermelés mégis elmaradt a kívánatostól. Mindenképpen szükséges lett volna annak növelése, de ezt bizonyos körülmények akadályozták. A legfőbbet, hogy az olajtermelés mennyiségét nemcsak az elvárások és elhatározások szabják meg, hanem döntő mértékben a természeti feltételek, fizikai törvényszerűségek, a szakemberek már korábban felismerték, de elfogadtatása a gazdasági, politikai vezetéssel nehézségekbe ütközött. Igaz, hogy a tervidőszak végén már sokan elismerték ezek figyelembevételének szükségességét, de a gazdaság olajéhsége akadályozta a túltermelés káros hatásaira vonatkozó tapasztalatok gyakorlatban történő alkalmazását. A Magyar Dolgozók Pártja nagykanizsai szervezetének székházában 1949. május 27-én tartott értekezleten a termelés növelésének kérdésében az MDP Központi Vezetőségét képviselő Vas Zoltán⁵ hangsúlyozta: „*hogya rabló-gazdálkodást folytatunk, csak azt érnénk el, hogy a legközelebbi öt éves terv negyedik esztendejében nagy bajok jönnének a felszínre, megfelelő mennyiségű nyersolaj hiányában. Márpedig rendkívül fontos kérdés, hogy mi az öt éves tervünk negyedik esztendejében exportálunk-e olajat vagy pedig importra szorulunk.*”⁶ A termelés növelésére a kutatások fokozása, új olajmező felfedezése nyújtott csak reális lehetőséget. Akadályozó tényező volt úgy a kutatásban, mint a termelésben a termelő berendezések, gépek leromlott állapota, ugyanis a korábbi évek gazdasági körülményei nem tették lehetővé felújításukat. A zalai olajmezőkön használt berendezések műszaki állapota az öt éves terv kezdetének idejére 40-60%-os volt.⁷

Az államosítás nem csak a tulajdonviszonyokban hozott változást, hanem megváltoztak a termelés szervezeti keretei is. Az 1949. július 1-én Nagykanizsa székhellyel létrehozott Dunántúli Ásványolajipari Központ irányítása alatt a MAORT-ból 1950. január 1-i hatállyal öt állami vállalatot hoztak létre: Nagykanizsa székhellyel a 2540 dolgozót foglalkoztató Dunántúli Ásványolajtermelő Nemzeti Vállalatot, az Ásványolaj-

kutató- és Mélyfúró Nemzeti Vállalatot több mint 500 fővel, valamint az Ásványolaj Gépjavító Nemzeti Vállalatot. Ezekon kívül még két nem zalai vállalat alakult (Siófok központtal az Ásványolaj és Földgáz Távezetési Nemzeti Vállalat és a Mihályi Szénsavtermelő Nemzeti Vállalat). 1951 októberében újabb átszervezés következett. Megszüntették a Dunántúli Ásványolajipari Központot, s a Dunántúli Ásványolajtermelő Vállalat decentralizálásával létrehozták a Budafai Kőolajtermelő Vállalatot és a Lovászi Kőolajtermelő Vállalatot. Az 1951-ben termelésbe állított nagylengyeli kőolajmező 1953. június 30-ig a Lovászi Kőolajtermelő Vállalathoz tartozott, majd önálló vállalattá alakult. A MAORT utóvállalatait 1952 októberében hozzácsatolták az 1949. december 31-én létrejött Magyar-Szovjet Olaj Rt. (MASZOLAJ)-hoz. A MASZOLAJ az olajipar teljes vertikumát átfogta, s egyetlen, 50-50%-os részesedésű magyar-szovjet vegyes tulajdonú vállalatba egyesítette, mely 1954. december 31-ig állt fenn.⁸ Az üzemi rendszer változásai a tervszerűség ellenében hatottak. A tervgazdálkodásra való áttérés valóban igényelt bizonyos változtatásokat a szervezeti rendszerben, de az egyetlen tervidőszak alatt végrehajtott változás sorozat⁹ áttekinthetetlen viszonyokat szült, s feleslegesen sokszorosára duzzasztotta az adminisztrációt.

Az 1950-es évek a teljesen irreális tervek és a mindenáron való termelésnövelés időszaka a szénhidrogén-bányászatban is. Az ipar – elsősorban a nehézipar – igen gyors fejlesztése a szénhidrogén-bányászatot is komoly feladatok elé állította, elsősorban a megnövekedett üzemanyag- és kenőanyag szükséglet kielégítése miatt. Szerepet játszottak azok az elképzelések is, melyek a vegyipar alapanyagaként vették számításba a kőolajat és a földgázt. Az ország energiamérlegében ugyan 1950-ben a kőolaj 8, a földgáz 4%-ot képviselt mindössze (arányuk nem volt nagyobb mint a fájé),¹⁰ ez azonban 5 év alatt a kőolaj esetében megduplázódott (16%), a földgáz esetében alig változott (3%).

Az első ötéves terv a kőolajtermelés 60%-kal való növelését irányozta elő, figyelmen kívül hagyva minden ésszerűséget. Ez természetesen – mint a szakemberek előre jelezték – a régi mezőkből nem volt lehetséges, ezért a terv elkészítésénél a meglévő mezők mellett új mezők feltárását is számításba vették. Erre pedig igazán biztató jelek nem mutattak. Az ország kőolajtermelésének közel 99%-át 1950-ben még a dunántúli olajmezők adták, a MASZOVOL alföldi kutatásai csak szinte elvi lehetőségét mutatták a kitermelhető szénhidrogénkészletek növekedésének. Látható volt: a gyors iparosításhoz – és az érvényben lévő külkereskedelmi kötelezettségek teljesítéséhez – szükséges, megnövekedett olajigény kielégítése csak a

mezők erőltetett termeltetésével lehetséges. A megmentő a nagylengyeli kőolajmező felfedezése volt.

A felgyorsult kutatómunka 1951-ben ugyanis eredményt hozott: a MAORT által felkutatott Nagylengyel-salomvári szerkezeten a Nagylengyel-2. sz. fúrással megkezdődött a nagylengyeli olajmező feltárása.¹¹ A nagylengyeli kutak 1955-ben már 1,2 millió tonna olajat adtak. Termeltetőjük 1953-tól a Nagylengyeli Kőolajtermelő Vállalat volt.

A mező termelésbe állításával a kőolajbányászat a felemelt termelési tervét már 1954-ben teljesíthette.

A szénhidrogén-bányászat ötéves terve elindításában és végrehajtásában meghatározó szerepet játszó tényezők mellett fontos szerepet kapott a nemzetközi és a belpolitikai helyzet is. A terv arculatát, egyes célkitűzéseit nagymértékben befolyásolta a világszerte uralkodó hidegháborús légkör. Kedvezőtlenül, sőt hátrányosan hatottak az ország politikai életének torzulásai, a dogmatizmus, a személyi kultusz, a helytelen, voluntarista, vagy éppen vulgarizált gazdasági nézetek, de a törvénytelen ségek, a koholt perek okozta bizonytalanság és a bizalmatlanság is.¹² Mivel a zalai olajmezők a jugoszláv határhoz közel feküdtek, különös jelentőséget adott a rájuk irányuló figyelemnek földrajzi helyzetük. A termelési, üzemszervezési tényezők mellett kiemelten jelentek meg állambiztonsági, katonai szempontok is.¹³

Az ipar igen gyors fejlesztése a szénhidrogén-bányászatot komoly feladat elé állította, elsősorban a nagyfokú gépesítés teremtette megnövekedett üzemanyag- és kenőanyag szükséglet kielégítésén keresztül. Szerepet játszottak azok az elképzelések¹⁴ is, melyek a vegyipar alapanyagaként vették számba a kőolajat és földgázt.

Az első ötéves terv

A magyar népgazdaság első ötéves tervéről az MDP Központi Vezetősége 1949. április 2-án hozott határozatot, melyet másnap már nyilvánosságra hoztak,¹⁵ s ezidőtájt kezdték meg a szénhidrogén-bányászati terv előkészítő munkálatait is. Az Országos Tervhivatal 1949. július 20-án tartott ülésén tárgyalta az olajbányászat ötéves tervét.¹⁶ Mivel az egyes fogyasztó szektorok részéről megbízható adatokat a várható felhasználásra nem kaptak, a népgazdaság öt év alatti nyersolajigényét 2.650.000 tonnában állapították meg, mely a veszteségeket hozzávéve mintegy 2,703 millió tonna kőolajtermelést jelentett. A megadott mennyiség kitermelésének öt év alatti eloszlását úgy képzelték, hogy az induló, 1950. évi 510.000 tonnás termelés évi tízezer tonnával fog emelkedni.¹⁷ Ez a terv szinte teljes egészében a MAORT zalai üzemei termelésére támaszkodott, mivel termelő mezőkkel más nem rendelkezett. A tervezés időpontjában Magyarország kő-

olajtermelését három teljesen feltárt és egy, a feltárás kezdeti stádiumában lévő olajmező biztosította. A teljesen feltárt, a MAORT által művelt mezők a Zala megyei Budafapuszta (Bázakerettye), Lovászi és Hahót környékén voltak. Az elképzelések szerint a három mező az olajtermelésben az 1950-54 közti időszakban a következő arányban vett volna részt: Budafapuszta 35%, Lovászi 57%, Hahót 8%. A kezdetén tartott a Magyar-Szovjet Nyersolaj Rt. kutatásai nyomán felfedezett biharnagybajomi mező feltárása, melytől számottevő termelést egyelőre nem várhattak. A tervekészítés során a MAORT képviselői az évtizedes termelési múlttal rendelkező, s az erőltetett termelés által meggyötört, csökkenő termelést mutató olajtelepekből a kívánt mennyiségek kitermelését nem tartották reálisnak. Az 1949. július 20-i ülésen Vas Zoltán, az Országos Tervhivatal elnöke egy bizottság kijelölését tartotta szükségesnek a Nehézipari Minisztérium, a MAORT és a MASZOVOL két-két, az Országos Tervhivatal és a Tudományos Tanács egy-egy képviselőjéből. A bizottság feladata lett az új olajbányászati öt éves terv kidolgozása.

A módosított öt éves tervet, mely mellékletként tartalmazta a MAORT, és külön a MASZOVOL öt éves kerettervét is, 1949 augusztusában terjesztették elő.¹⁸ A termelő kutak teljes kapacitással történő termelése esetére a következő mennyiségeket tartották többé-kevésbé racionálisnak (ezer tonnában):¹⁹

Év	MAORT termelése	MASZOVOL termelése	Összesen	A népgazdaság tervezett nyersolaj igénye
1950	480	13	493	510
1951	440	27	467	520
1952	400	41	441	530
1953	375	85	460	540
1954	350	131	481	550
Összesen	2045	297	2342	2650

Az igénnyel szemben mutatkozó hiány tehát az öt év alatt 308 000 tonna. Itt egy gondolat erejéig vissza kell utalnunk a MAORT ügyeit tárgyaló, 1949. május 27-i nagykanizsai értekezleten Vas Zoltán által a rablógazdálkodásról mondottakra. Érdekes ez azért is, mert az olajbányászat öt éves tervét előkészítő bizottság hasonló következtetésre jutott. Megfogalmazták, hogy a mezők hozamát pillanatnyilag lehetne még tovább növelni, de ez a meglévő gázenergia olyan nagymérvű felhasználását vonná maga után, hogy káros hatása igen rövid idő alatt jelentkezne, jelentősen csökkentve a termelhető mennyiséget. A meglévő olajkutak hozama egyébként is a termelés természeti (fizikai) törvényszerűségeinek megfelelően

lassan apad. Ezt a természetes csökkenést bizonyos ideig a lehető legkisebbre lehet mérsékelni a kutak számának szaporításával (sűrítő fúrásokkal), de az új kutak kezdő hozama is egyre kisebb és kisebb lesz, a termelési görbe egyre inkább közelít a természeti törvényszerűségek által meghatározotthoz.²⁰ A becslések szerint sűrítő fúrásokkal az öt éves terv első részében a kezdő termelés megközelítően fenntartható, esetleg bizonyos mértékig fokozható, de a terv második felében fokozatos csökkenéssel kell számolni. Megalapozott következtetésre jutottak: ha az olajtermelést növelni akarják a tervidőszak végére – mint azt a népgazdaság tervezett fejlesztése kívánja –, az csak két úton lehetséges: fokozni kell egyrészt a termelés kezdeti stádiumában lévő olajmezők leművelését, másrészt a kutatási tevékenységet, új mezők felfedezése érdekében. A fenti célok eléréséhez a MAORT részéről a tervidőszak alatt összesen 259 termelő fúrást (351.900 m) és 79 kutatófúrást (147.000 m) láttak szükségesnek, 351.900.000, illetve 132.300.000 forint költséggel.²¹

A tervekészítő bizottság által előterjesztett elképzelésektől jelentős eltérések találhatók a MAORT öt éves kerettervében, mely a dokumentum mellékletét képezi. Ez részletekbe menően tárgyalja azokat a lehetőségeket, melyek az öt év alatt a népgazdaság olaj-, illetve szénhidrogénigényének biztosításához rendelkezésre állnak, továbbá azokat a feltételeket, amelyek szükségesek a célok eléréséhez. A MAORT öt éves keretterve – miután rögzíti, hogy az eredetileg előírt, öt év alatt 2.650.000 tonnás olajtermelés megvalósíthatatlan – a hároméves tervhez hasonlóan két változatot tartalmaz. Az első változat a MAORT által az Országos Tervhivatalban 1949. június 20-án tartott értekezleten megadott termelési előirányzat volt, mely közelítően racionális termelést, de intenzívebb feltáró tevékenységet irányozott elő. Az öt év alatti 2.045.000 tonna nettó kőolajtermeléshez Budafán 123, Lovásziban 133, Hahóton 3 fúrást terveztek mélyíteni, sőt az utolsó két évre már a másodlagos termelés módok remélt hatásával is számoltak.²² A második változatban az előírt, megvalósíthatatlannak tartott előirányzatok minden eszközzel (elsősorban az összes geológiai lehetőség fúrópont megfúrása után termelhető mennyiségeket vette számításba) való megvalósításának lehetőségét vizsgálta. Ez a variáció 182 budafai, 139 lovászi, 3 hahóti fúrás esetleges eredményeként az 1950-54. évekre összesen 2.409.500 tonna kőolajtermelést tervezett. (A földgáz, a gázolin és a propán-bután kitermelése nagyrészt a kőolajtermelés függvénye is volt, s jelentősége ekkor még jóval kisebb annál.)

A MAORT öt éves kerettervének első változatához részletes beruházási terv készült. Az öt évre tervezett 310,7 millió forint értékű beruházás zömét – közel

négyötödét – az első három évre ütemezték. A teljes összegnek csaknem felét, 132,3 millió forintot szántak kutatófúrásokra, de szerepeltek a tervben lakóépületek építésére (4,6 millió forint) és jóléti építkezésekre (2,3 millió forint) szánt költségek is. A kutatófúrásokra tervezett beruházások aránya is mutatja, hogy a keret-terv elkészítésében résztvevő szakemberek a terv teljesíthetőségének kritériumát ebben látták, remélve, hogy a nagyszabású kutatómunka eredményeként új olajtermelő lelőhelyeket fedezhetnek fel. A 310,7 millió forint összes beruházásból a budafai és lovászi mező termelését növelő korszerű termelési kísérletekre 68 millió forintot szándékoztak fordítani.

Pénzügyi tervükben az öt év alatt mintegy 587,9 millió forint értékesítésből származó bevétellel számoltak, melyből leszámolva a fúrások és a termelés költségeit (485,9 millió forintot), továbbá a beruházásra szánt összeget, az egyenleg 208,6 millió forintos hiányt mutatott, melyet tervhitel igénybevételével szándékoztak kiegyenlíteni.

Itt kell megemlíteni, hogy Zala megye ötéves tervében az összes megyei beruházás (1,24 milliárd forint) 24-25%-át ütemezték a bányászati ágazat (melyet itt akkor az olajbányászat képviselt) fejlesztésére,²³ s ez nagyjából megfelel a MAORT keret-tervében szereplő előirányzatoknak.

A zalai olajbányászat 1950-ben 4058 főt foglalkoztatott,²⁴ s ennek a létszámnak a terv folyamán további növelését tervezték. Az országos olajbányászati tervet összeállító bizottság a MAORT üzemeinek létszámát az öt év alatt 100 fizikai és 221 „értelmiségi” dolgozóval szándékozott fejleszteni. A MAORT keretterve ugyan nem tartalmaz utalást a fizikai munkások létszámának emelésére vonatkozóan, de szükségesnek látta a „szakáderek” számának növelését. Az 1950-54 közötti időszakra az üzemekben 16 bányamérnök, 3 gépészmérnök, egy elektromérnök, 8 geológus és geofizikus, 20 technikus, 19 fűrómester, 4 főfűrómester és 26 adminisztratív állományú dolgozó munkába állítását tervezték, melyek közül a fűrómestereket és főfűrómestereket saját állományukból akarták kinevelni.

Az olajbányászat ötéves tervének előirányzatai túlzottak voltak, a leromlott állapotú termelő berendezésekkel - melyek a terv kezdetén rendelkezésre álltak - a túltermeltetett olajmezőkből ennek a mennyiségnek a kitermelése csak komoly áldozatok árán lett volna lehetséges. Végül is – bár ez lett volna eredeti célja – a kidolgozott eredeti terv nem vált a termelés számára irányadó dokumentummá, legfeljebb egyes elveiben. Az előirányzatokat nagyon gyakran változtatták, hasonlóan a népgazdasági terv egyéb előirányzataihoz,²⁵ s az üzemek számára időről-időre utasítás formájában adta meg az Országos Tervhivatal a követendő termelési és fűrási elvárásokat.

Az eredeti tervdokumentum adatait csak a munkaverseny túlteljesítési százalékszámait viszonyítási alapként használták fel. Igaz, eleve számoltak azzal, hogy a népgazdaság – elsősorban az ipar és közlekedés – fejlődése a terv időszakában szükségessé teszi a termelés növelését. Ezt mutatja az 1949. augusztus 10-én - korábban már említett bizottság által - összeállított tervjavaslat függeléke, amelyben azt a lehetőséget fogalmazták meg, hogy az öt év alatti olajtermelés összesen 2.706.500 tonnára emelhető, ha a termelőfúrások számát 65-tel, a lefűrt méterszámot 79.800 folyóméterrel növelik. A félmillió tonnát alig meghaladó mennyiségű többlet-olajtermelés azonban hatványozottan növelte volna a ráfordításokat. A „Függelék” helyesen mutat rá: „*A fenti fokozott termelés a mezők élettartamára is káros kihatással van, és amennyiben az újabb kutatások nem járnának a remélt eredménnyel, akkor odavezetne, hogy az 5 éves tervet követő újabb terveiklusra hazai nyersolaj már csak egészen korlátozott mértékben állna a fogyasztás rendelkezésére.*” Megjegyzendő, hogy az országos terv csak a MAORT üzemeinek termelését szándékozott növelni, az alföldi reményteljes területeken működő MASZOVOL eleve alacsony előirányzatait a „bizonytalansági tényezők” miatt nem változtatták.

„Az olajbányászat 5 éves terve” „Összefoglalás” része racionálisan értékeli a lehetőségeket, s egyben bírálja – ugyan nyíltan kimondatlanul – az előző részekben leírtakat. Egyértelműen megfogalmazódik benne, hogy a termelés fokozására mindössze a következő lehetőségek álltak rendelkezésre: fokozni kell a gázvisszanyomást, lehetőleg az összes – az olajjal együtt járulékos anyagként – kitermelt gázmennyiséget vissza kell nyomni a telepekre; nagyobb mértékben kell alkalmazni a mechanikus (mélyszivattyúval történő) termeltetés módszereit; a termelő kutakat a termelés alakulásának megfelelően állandóan kezelni kell, és gondoskodni az elvizesedés illetve az elgázosodás megakadályozásáról; állandóan ellenőrizni kell olyan jellemzőket, mint a telepnyomás és a gázolaj viszony, törekedni kell a termelési módszerek határfokának növelésére, mert 2%-os határfok-növelés már kb. félmillió tonnával több kitermelhető nyersolajat jelent. Nyilvánvalónak tartotta azonban a tervet összeállító bizottság, hogy lényeges termelésnövekedés csakis új olajmező feltárásától várható, ezért a lehető legnagyobb mértékben fokozni kell a kutatási tevékenységet. A bizottság kötelességének érezte, hogy felhívja a figyelmet az ország szénhidrogén-kincsével való ésszerűbb gazdálkodásra. A számítások szerint a következő ötéves terveiklusban az ország – hacsak nem fedeznek fel egy újabb gazdag olajmezőt – nyersolajból már jelentős behozatalra szorult volna,

ezért javasolták tartalékok képzését. Megvizsgálandónak tartották a nyersolaj és nyersolaj termékek exportjának szükségességét, s annak a magyar népgazdaság érdekével való összeegyeztetését.²⁶ A kőolajjal való takarékoság egyik lehetőségét a feleslegben kitermelt propán-bután üzemanyagként való felhasználásában látták. Javaslatuk: elsősorban az autóbuszokat és a Teherfuvar Nemzeti Vállalat járműveit, valamint minden rossz hatásfokkal dolgozó belsőégésű motort folyékony gáz hajtóanyagra kellene átalakítani. Szükségesnek ítélték a nyersolaj korszerű feldolgozását, belőle nagy oktánszámú benzint és jó minőségű kenőolaj előállítását. Hasonlóképpen felhívták a figyelmet a nagy mennyiségben rendelkezésre álló földgáz hasznosítására, nemcsak tüzelőanyagként, hanem sűrített állapotban motorhajtásra és vegyipari alapanyagként. Itt említenénk meg, hogy a földgáz felhasználásával kapcsolatban létezett is elképzelés a levegőbe menő földgáz vegyipari alapanyagkénti hasznosítására,²⁷ de 1952-ig a kitermelt földgáz harmad része mégis a levegőbe ment.²⁸

A tervjavaslatot értékelve megállapítható, hogy az előkészítő bizottság – bár a tervszámokban alkalmazkodnia kellett a népgazdaság elvárásaihoz – racionális javaslatot dolgozott ki, melyben külön figyelmet fordított arra, hogy az olajtermelést mindenáron növelni akarók figyelmét felhívja az erőltetett termelés következményeire. Nem jelentéktelen ez, hiszen a MAORT szabotázs-per²⁹ után kevesen vállalták a kockázatot, hogy ellenvéleményt nyilvánítsanak a termelés mennyiségi előírásaival kapcsolatban. Az egyéni, a helyi kezdeményezés ilyen szempontból jobbra csak arra korlátozódott, hogy hány százalékkal teljesíthetik túl a tervet. Ezt mutatja az is, hogy a vállalati, üzemi tervek a kollektív szerződésekben fogalmazódtak meg, mint az igazgató és az üzemi bizottság vállalásai a terv teljesítésére és túlteljesítésére.³⁰

A tervvel kapcsolatban érdemes futólag áttekinteni azokat az elképzeléseket, véleményeket, melyek az olajipari sajtóban napvi lágot láttak. Az olajbányászati szakembereknek már a háborús túltermeltetés időszakában komoly gondot okozott, hogy a kitermelt olajjal együtt nagyobb mennyiségű földgáz jön felszínre, s ezzel fokozott ütemben csökken a tároló rétegekben az olajat felszínre segítő energia. Évente több százmillió köbméter mennyiségben ment a levegőbe a földgáz, mert hasznosítása jelentős beruházásokat igényelt volna. Hasznosítására 1948-49-ben még Budapest földgázellátására való felhasználást látták megoldásnak. A MAORT mérnökei kidolgozták a gáz olajtávvezetéken történő szállításának módját, s 1949. május 1-re a fővárosba érkezett a földgáz.³¹ Most új elképzelések születtek: az „5 éves tervben: új vegyipar születik meg Magyarországon, amelynek alapanyaga a

földgáz lesz”, vagy: „Öt éves tervünk során kívánjuk biztosítani Nagykanizsa és Zalaegerszeg városok, valamint a közbeeső községek zavartalan fűtőgáz ellátását.”³²

A MAORT vállalatvezetői beszámolójában hangzott el, hogy a tervegazdálkodás nemcsak a termelő üzemekben, hanem az íróasztal mellett is keresztülvihető, s így az irodai dolgozók „nemcsak teljesíthetik, de túlteljesíthetik a tervet és kitermelik majd magukból az adminisztráció sztahanovistáit is”.³³ A dolgozók a politikai propaganda hatására bizakodtak, hogy az öt éves terv megszünteti az olajvidék elmaradottságát, úgy szakmai, mint ipari, vagy életszínvonal emelésnél felülmúlja majd a várakozásokat, nagy gondot fog fordítani a dolgozó nép életszínvonalának emelésére, s hogy „az 5 éves terv a terveknek a terve, amelynél szebbet, jobbat munkásember el sem képzelhet”.³⁴ Az csak később derült ki, hogy az életszínvonal jelentős emelkedésével kapcsolatos vélemények túlzottan optimisták voltak. Nem kedvezett ennek a nemzetközi helyzet alakulása következtében egyre inkább a hadigazdálkodás irányába forduló gazdaságpolitika, de a zalai olajvidék fejlődését, s ugyanígy a termelő munkát is jelentősen befolyásolta a Jugoszláviával szemben kialakult ellenséges viszony is.³⁵

Egy új kőolajfinomító épül Zalában

Az új kőolajfinomító létesítését több tényező sürgette. Egyrészt, hogy a hazai finomítók nem tudták volna feldolgozni az egyre növekvő mennyiségű kőolajat. Másrészt a nagylengyeli kőolaj sajátos összetétele, ugyanis ezekben a kőolajtelepekben tárolt kőolaj gáztalan, paraffin-intermedierek jellegű, gyantás anyagokban gazdag, könnyű frakciókban szegény, magas aszfalttartalmú, nagy sűrűségű volt. Az erősen viszkózus, alacsony dermedéspontú kőolaj termelése, szállítása, tárolása, feldolgozása új technológiai megoldásokat igényelt.

A finomító helyének kijelölését viták előzték meg: eleinte a nagylengyeli olajat csővezetéken szállították Bakra, s onnan tartálykocsikban Pétre és Csepelre. A gazdaságossági szempontok azt kívánták, hogy a kőolajat a kitermelő hely közelében dolgozzák fel. Ehhez a szükséges feltételek, infrastruktúra eleve csak Zalaegerszegen volt adott. Ezenkívül a már működő csővezeték a finomítót nem tudta volna ellátni elegendő mennyiségű kőolajjal, hiszen napi 1000 tonna szállítási mennyiséggel is kellett számolni. Végül az Országos Tervhivatal Területrendezési Intézete 1952. május 31-én jelölte ki a felépítendő finomító helyét Zalaegerszegen, a Zalaegerszeg-Rédics vasútvonal és a Válicka-patak – amely a finomító nagy vízszükségletét is biztosította – közti területen.³⁶

1952. augusztus 19-én megkezdődött az építkezés. A Zalaegerszegi Aszfalt és Gázolajüzem (Zalai Aszfaltgyár) feladatául azt határozták meg, hogy a nagylengyeli kőolajból bitument és „mezőgazdasági olajat” (gázolaj) állítson elő.

1952. októberében átadták a Nagylengyeli-Zalaegerszeg közötti 10"-os csővezetékét. A termelés az ú.n. „kisdesztilláció” üzembe helyezésével november 15-én kezdődött. A gyár szervezeti felépítése ebben az időszakban kezdetleges volt, tekintettel a mindenütt fennálló nagy szakmunkaerő hiányára. A személyzet legnagyobb része 3 és 1 hónapos tanfolyamon előképzett szak- és betanított munkásokból állt. A szakképzett munkaerő hiánya és a kivitelezési hibák ellenére a nagyvolumenű bitumengyártás 1954-ben már elkezdődhetett, mert megépült az akkor korszerűnek számító atmoszférikus-vákuum desztillációs üzem, valamint az aszfaltfúvató berendezés, az aszfaltletöltő állomás, a gázolaj letöltő, a kiegészítő üzemszerek, mint a vízmű, kazánház, furnírdob üzem a bitumen göngyölegekhez, a TMK műhely, irodaépület, kulturális és szociális létesítmények.

A nagylengyeli mező egyre növekvő termelése – az 1954. évi termelés 787.900 t volt – nemcsak mennyiségi növekedést okozott a bitumengyártásban, hanem a bitumen kedvező összetétele miatt jó exportcikknek is bizonyult.³⁷

Eredmények és következmények

A népgazdasági terv nagyszerű távlatokat rajzolt fel, de a gyakori módosítások elérhetetlenné tették a túlzottan magasra helyezett célt. Az olajbányászatban ez a népgazdaság többi ágazatához hasonlóan jelentkezett: mivel mindent központi utasítások szabályoztak, nem érvényesülhettek sem a szakemberek tudományos alapokon nyugvó véleménye, sem a pozitív helyi kezdeményezések, a termelés növekedett, de az erőltetett ütemű termelés káros hatással volt az olajmezőkre.³⁸

A termelendő kőolajmennyiséggel kapcsolatos központi elvárások nem alkalmazkodtak az olajbányászati tervhez. Már 1950. május 23-án módosították az 1950. évre tervezett mennyiséget, a korábbi 510.000 helyett 517.000 tonnában állapítva azt meg.³⁹

A terv, ha a meglévő mezőkre támaszkodhatott volna csak, egyértelműen kudarcra lett volna ítélve. A felgyorsított kutatási tevékenység eredményeként 1951-ben felfedezték a gazdag nagylengyeli olajmezőt, s a Nagylengyeli-2. sz. kút már márciusban termelt.⁴⁰ Ennek az olajmezőnek köszönhető, hogy a hazai termelés 1955-re elérte az 1,6 millió tonnát, melyből Nagylengyeli 1,2 millió tonnát adott,⁴¹ s 1954-ben a zalai olajtermelésből 65,9%-kal részesedett.⁴²

A nagyszabású kutatásoknak köszönhetően az ország kitermelhető szénhidrogénkészletét a tervidőszakban évente mintegy 2,7 millió tonnával tudhatták többnek.⁴³

A nagylengyeli kőolajmező termelése (tonna)⁴⁴

1951	3 310,6
1952	90 432,6
1953	378 308,9
1954	787 900,0
1955	1 219 097,1
1956	891 321,0

Az 1951-53. évben a fűrési teljesítmény csúcsértéket ért el: 1951-ben a fűrőberendezésenkénti évi teljesítmény 14.877 méter volt, mely több, mint a 25 éves dunántúli fűrési tevékenység során bármikor.⁴⁵ Csak részben sorolható az eredmények közé, hogy 1953-ban az emelkedő termelés ellenére az előző évihez képest felére csökkent a levegőbe menő gáz mennyisége, 1954-ben pedig már csak tizenhated részét tette ki.⁴⁶ Ebben közrejátszott az is, hogy a korábbi évek erőltetett termelésének köszönhetően a mezőkben lévő gázenergia jelentősen lecsökkent.

A fűrési teljesítmények és a termelés emelkedése a tervezett meghaladó beruházásokat követelt. A tervben az 1952. évi beruházási mérték volt a legmagasabb, de 1953-ban és 1954-ben már csökkenő beruházással számoltak. Ennek ellenére még az 1952. évi 97.1 millió forint sem közelítette meg az 1953. évi 246, és az 1954. évi 149 milliós tényleges beruházási összeget.⁴⁷ Ahhoz azonban, hogy az ötéves terv valamilyen célkitűzését megvalósítsák, még ez is kevésnek bizonyult. Túlzottan sokat vártak a munkaversenytől is, de a gazdasági és a termelési propaganda fokozódó mértéke sem oldotta meg a gondokat. Meddők maradtak a különböző mozgalmak: „Termelj ma több olajat, kevesebb segédgázzal, mint tegnap”, „Harc minden csepp olajért”, „Szállíts ma többet, mint tegnap”; stb.⁴⁸ A munkaverseny, amely mércéjévé a termelés túlteljesítését tette, az önköltség növekedéséhez vezetett. Hasonlóképpen az elképzeléssel ellentétesen hatottak a teljesítmény-bérezés és a normák is.

Azok a politikai szempontok, melyek az olajbányászatban meghatározó módon érvényesültek ebben az időszakban, nem voltak újkeletűek. Kialakulásuk közel egy évtizedre nyúlik vissza. 1948–49-re már egyértelműen megfogalmazódott, hogy a termelés mennyiségét meghatározó kérdésekben közvetlenül „a párt legmagasabb fóruma” hivatott dönten.⁴⁹ Ezen szemlélet káros hatása már 1954-ben tapasztalható volt. A nagylengyeli mezőben vizesedés indult. A bajok okait a következőkben látta a jelenséget 1954-ben vizsgáló újságíró: „Megdöbbszent volt mindaz, amit megtudtam. Megfellebbezhetetlen fórumok írták elő az olajbányászat – pontosabban a legnagyobb, a nagy-

lengyeli olajmező – tervének nagyarányú megemelését. A szakemberek írásba foglalták ellenvetéseiket, aggályaikat: 1. Az olajmező még fel sincs térképezve, körül sincs határolva, senki sem tudja, mennyi olajat rejt magában. 2. Feltehető, hogy a mező 10-15 esztendőre fedezné az ország olajszükségletét; az is lehet, hogy kevesebb, vagy még hosszabb időre, de csak egyenletes termelés, a kutatás és fúrás egvidejű, állandó technikai fejlesztése mellett! 3. Az erőltetett termelés következtében viszont a mező elvieszedhet, az olaj egy része bentmaradhat a föld mélyében, a mező az esetleges 15 esztendő helyett néhány éven belül kimerülhet. Szakembereink véleményével azonosították magukat az itt tartózkodó szovjet olajszakértők is. Mindezek ellenére a felső vezetés nem változtatott követelődző álláspontján.” Kövendi Judit e sorokat tartalmazó cikke⁵⁰ csak 1956. október 16-án jelenhetett meg, s mint írja, a véleményüket hangoztatókat azzal fenyegették meg, hogy az ilyenek „már jól ismertek a MAORT-szabotázból”, s ez elvette mindenki kedvét a tiltakozástól.

A terv végrehajtása során elkövetett hibákat az olajbányászat egészére vonatkozóan helyesen tárta fel a „MASZOLAJ” Ásványolajkutató és Mélyfűró Vállalat 1954-55. évi kollektív szerződésében foglalt vállalások II. negyedévi (1954. július-szeptember) teljesítésének értékelése. Ebből érdemes kiemelni a következőket: „Fokozottan kell biztosítani az állóalapot felújítását, a termelő eszközök jobb karbantartását, az önköltségek csökkentés fontos forrásának kell tekinteni. Gondoskodni kell a megfelelő egyenletes anyagellátásról és szilárd fegyelmet kell tartani az anyagfelhasználás terén.” Ezek ugyan nem újszerű elképzelések voltak, de a termelés fenntartásában igen lényeges felújításokkal a terv nem számolt. Hasonlóan helyes következtetések voltak, hogy harcot kell folytatni a takarékoságért, a pazarlás, a nemzeti vagyon elherdálása ellen, vagy: „A vezetés módszerét tovább kell javítani, harcot kell folytatni a bürokrácia és a fegyelmetlenség ellen. A gazdasági vezetőknek saját területükön önállóan kell rendelkezni, teljes felelősséggel. Kevés határozatra és utasításra van szükség, de ezek pontos végrehajtását szigorúan ellenőrizzük.”⁵¹

Az idézett dokumentum kritikus hangvétele indokolt volt, hiszen épp ezen tényezőket nem vették kellően figyelembe.

A hibákból tanulni kellett volna, de nem így történt: a második öt éves terv – minden reális lehetőség ismerete nélkül – a kőolajtermelésnek két és félszeresére való növelését írta elő. S amikor kérdésessé és nyilvánvaló képtelenséggé vált a tervek teljesíthetősége, elővette a párt és állami vezetés a „régii” érveit: valaki vagy valakik szabotálják a termelést, a tervek teljesíthetőségét. Az MDP Politikai Bizottságának

1956 májusában a kőolajbányászat helyzetével kapcsolatban hozott határozata az iparág vezetőinek felelősségéről szól.⁵² 1956 nyarán vizsgálat indult egy újabb szabotázs per megszervezése céljából az ipar több vezető szakembere ellen. A vizsgálatot az Állami Ellenőrzési Központot (ÁEK) bízták meg. A vizsgálat – amelyet Gyulay Zoltán egyik feljegyzésében⁵³ szégyenletesnek nevezett – azonban még be sem fejeződött, amikor már készen volt a koncepció, s kijelölték a „bűnösöket”. Az ÁEK vizsgálatának egyik revizora, Turkovich György olajmérnök, bányaiipari gazdasági mérnök emlékei alapján rekonstruálható a perindítási kísérlet előkészítése:⁵⁴

„Még 1956 nyarán bízták meg a nagylengyeli elvieszedési vizsgálatot, és annak vége felé éreztem azt, hogy ennek politikai célja van. Az elején nem. Az elején szabályosan megkaptam rá a felkészülési időt, hogy nézzek utána szakmailag, irodalomban, hogy felkészülten mehessek bele a témába. Azután, amikor már néhány közbenső jelentést, hirtanyagot, szakanyagot elkészítettünk, észrevettem azt, hogy nagy nyomás nehezedik ránk a Minisztertanács, illetve a Párt felsőbb szervei részéről.”

A vizsgálat nem annyira az elvieszedést volt hivatott kutatni, sokkal inkább a kőolajkészletek helyes vagy helytelen felbecslését és a termelés növelésének lehetőségét vizsgálták. A szakemberek kifejtették, hogy a termelés beruházások, felújítások nélküli növelése veszélyezteti az olajmezőt.⁵⁵

A nagylengyeli kőolajmező felfedezésének közvetlen gazdasági szerepe – az ország kőolajellátásának biztosítása – mellett az eredmény nem pusztán egy nagy hozamú olajmező felfedezése, hanem annak a társadalmi környezetre történő kihatásai is. Mindenek előtt: munkaalkalmat teremtett. Bár a létszám a régi üzemeknél is valamelyest emelkedett, mégis elsősorban a nagylengyeli kutatás és termelés felfutásának köszönhető, hogy a megyében az olajiparban dolgozók létszáma az 1950. évi 4058 főről 1955-re 5892 főre emelkedett.⁵⁶

Nagylengyel, s ahol az olajmező központja kialakult, Gellénháza, Zala megye fejletlen, kis települései közé tartozott. A termelés megindulásával, az üzemi épületek után a dolgozók elhelyezésére szükséges épületek épültek. Előbb a munkásszállók készültek el, majd lakóépületek, később már lakótelep méretű beruházások történtek. A járható utakkal alig rendelkező vidékből – mint az 1930-1940-es években Báza-kerettye és Lovászi környékén lezajlott – virágzásnak indult, jó infrastruktúrával megáldott térség alakult ki. A termelés megindulása után pár évvel a korábbi kis faluból, Gellénházából virágzó, növekvő lélekszámú, jól ellátott település lett.⁵⁷ Hasonlóképpen nem elhanyagolható az a hatás sem, amit a közeli megyeszékhely, Zalaegerszeg életére gyakorolt.

Dunántúli olajkútúrásai és termelési teljesítmények 1949-1954

	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1950-54
Termelő fúrások (ezer m)	52,8	76,9	129,8	104,7	64,9	34,7	411,0
Kutató fúrások (ezer m)	17,9	32,5	44,3	109,9	136,6	99,3	422,6
Fúrások összesen (ezer m)	70,7	109,3	174,1	214,6	204,5	133,9	836,4
Fúróberendezésenkénti telj. (ezer m/év)	8,3	12,2	14,9	11,9	9,0	9,6	–
Fúrt kutak száma (db)	48,0	83,0	129,0	145,0	131,0	91,0	579,0
Átlagos lyukmélység (m)	1434,0	1353,0	1308,0	1461,0	1500,0	1439,0	–
Fúróberendezések száma (db)	9,0	10,0	15,0	21,0	24,0	22,0	–
Kőolajtermelés (ezer tonna)	503,1	508,5	494,5	585,5	821,1	1193,0	3602,6
Földgáztermelés (millió m ³)	383,1	463,5	527,6	553,6	548,8	540,5	2634,0
Stabilgazolin termelés (ezer tonna)	22,1	26,2	31,3	35,0	36,1	35,0	163,6
Propán-bután termelés (ezer tonna)	15,3	19,1	20,9	23,3	24,9	24,4	112,6

Adatok forrásai: Dr. Alliquander Ödön: A dunántúli olajkútúrás 25 éves története (1935-1959). Bányászati Lapok, 1960. 12. sz.; Cseri Tivadar (szerk.): A magyar szénhidrogén termelés adatgyűjteménye I. Bp. 1974. Megjegyzés: Az adatok egy tizedesig kerekített értékek.

Jegyzetek:

- ¹ Az állami kezelésbevétel és államosítás körülményeiről, a MAORT működéséről: Srágli Lajos: A politika csapdái át. A MAORT története 1938-1949. Magyar Olajipari Múzeum Közleményei 32. Zalaegerszeg, 2008.
- ² Az Alföldön a kutatásokat és termelést 1946-1949 években a Magyar-Szovjet Nyersolaj Rt. (MASZOVOL) végezte, majd munkáját a jogutód Magyar-Szovjet Olaj Rt. (MASZOLAJ) folytatta, mely 1949. december 31-én alakult, s ekkor a volt MASZOVOL és MOLAJ (Magyar Olajművek Rt.) társaságokat, majd 1952-től az egész magyarországi olajipart fogta össze magyar-szovjet vegyesvállalatba. Pápa Aladár-Csákó Dénes-Ratkai Miklós: A nagyalföldi szénhidrogéntermelés alakulásának történelmi áttekintése és várható alakulása. Magyar Olajipari Múzeum Évkönyve I., 1969-1974. Zalaegerszeg, 1974. 234-235. old., továbbá: Magyar Olajipari Múzeum Archívuma (továbbiakban: MOIM Arch.) MASZOLAJ Rt. iratai 1/1.
- ³ Bencze Géza: Az olajipari munkásság helyzete és szerepe a megye társadalmi és gazdasági életében. MSZMP Zala Megyei Bizottsága Oktatási Igazgatóságának Évkönyve, 1978. (Zalaegerszeg, 1978.) 171-172. old.
- ⁴ Srágli Lajos: A dunántúli olajbányászat hároméves terve. (Adatok a MAORT történetéhez 1947-1949). Zalai Gyűjtemény 25. Zalaegerszeg, 1986. 295-307. old.
- ⁵ Vas Zoltán (1903- 1980) 1945 és 1949 között a Gazdasági Főtanács főtitkára, majd 1949-ben az Országos Tervhivatal elnökévé nevezték ki, 1953-tól a Komlói Szénbányászati Tröszt igazgatója. 1945-től 1956-ig az MKP, illetve az MDP KV tagja, 1948 és 1953 között az MDP PB póttagja, illetve tagja.
- ⁶ Srágli Lajos: A magyarországi szénhidrogén bányászat első ötéves tervéhez. Adatok a zalai olajbányászatról 1950-1954. Zalai Gyűjtemény 26. sz. (Zalaegerszeg, 1987.) 224. old.
- ⁷ Zala Megyei Levéltár (továbbiakban: ZML) 57. f. 2/1/3/7. öe.
- ⁸ Megjegyzendő: e változásnak nemcsak a volt maortos szakemberek nem örültek, de a magyar gazdaság sem látta hasznát. A dunántúli mezők, üzemek MASZOLAJ-ba tagolása ugyanis mint a magyar állam apportja szerepelt. Nem jelentéktelen tényező ezek értékének felbecslése: a mezők értékének beszámításakor a 10 éves, vagy idősebb kutakat nulla értéken vették figyelembe. A régi mezők (Budafapuszta, Lovászi) még termelő kútjainak többsége már túl volt ezen a koron. Ezek a kutak azonban még akkor is termeltek – s ekkor, mint termelő kutakat vették kellő értékkel figyelembe –, amikor a magyar állam megvásárolta a MASZOLAJ 50%-os szovjet tulajdonrészét 1954-ben. A vállalati átszervezésekről: Kőolaj- és gázipari okmánytár. Összeállította: dr. Kovács József. OKGT Jogi Osztályának Információs Füzetei 16. sz. Bp. 1984., valamint: Bencze Géza: Zala megye iparának története a felszabadulás után 1945-1975. Zalaegerszeg, 1980. 35-41. old.
- ⁹ Az ezen időszak alatti változások: 1950: Dunántúli Ásványolajipari Központ (DÁK) létesítése, 1951: a DÁK megszüntetése, a Dunántúli Ásványolajtermelő Vállalat létesítése, majd még ugyanezen évben történő decentralizálása, belőle a Lovászi Kőolajtermelő Vállalat és a Budafai Kőolajtermelő Vállalat létrehozása. Az 1951-ben felfedezett nagylengyeli kőolajmező egy ideig a Lovászi Kőolajtermelő Vállalathoz tartozott, majd 1954-től Nagylengyeli Kőolajtermelő Vállalatként működött.
- ¹⁰ Az arányszámok azonban nem mutatják megfelelően a szénhidrogének jelentőségét, mert azok bizonyos területeken (pl.: üzemanyag, kenőanyag stb.) kizárólagosságot élveztek.
- ¹¹ Bár a 2. számú fúrásból már olajat nyertek, a tényleges, nagyhozamú karsztos mészkö tórolót a 3. számú fúrás tárta fel. Tarján G. Gábor: A nagylengyeli olajmező feltárása és a zalai aszfaltgyár létrehozása. Új Magyar Központi Levéltár Közleményei. Budapest, 1985. 240. old., valamint: Ötven éves a magyar kőolaj- és földgáz-bányászat. Szerkesztette: Buda Ernő, dr. Kovács József. Nagykanizsa, 1987. 164-165. old.
- ¹² Az ötéves tervről, célkitűzéseiről, előirányzatairól, a kül- és belpolitikai, gazdasági, társadalmi körülményekről

- részletesen : Pető Iván – Szakács Sándor: A hazai gazdaság négy évtizedének története 1945-1985. I. kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp. 1985. 151–239. old.; Balogh Sándor és szerzőtársai: Magyarország a XX. században. Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1985.
- ¹³ Srágli Lajos: Erődország. A déli határvédelmi rendszer felépítésének és lebontásának története 1948-1958. Bp. 2007.
- ¹⁴ Gerő Ernő: Harcban a szocialista népgazdaságért. (Szikra, Bp. 1950) 533. old.
- ¹⁵ Balogh Sándor és szerzőtársai: Magyarország a XX. században. Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1985. 353. old.
- ¹⁶ Az olajbányászat öt éves terve. Bevezetés. MOIM Arch. MAORT-iratok 25/2.
- ¹⁷ Az olajbányászat öt éves terve 3. old. MOIM Arch. MAORT-iratok 25/2.
- ¹⁸ Az olajbányászat öt éves terve. Bevezetés. MOIM Arch. MAORT-iratok 25/2.
- ¹⁹ Ugyanott, 3–4. old.
- ²⁰ Exponenciális csökkenésről van szó. Ezt mutatják a mezők becsléssel extrapolált termelési görbéi, melyek alapján az öt éves tervben előirányzott termelési mennyiségeket a szakemberek megállapították.
- ²¹ Az olajbányászat öt éves terve. I. és III. táblázat. A kutatási összegben csak a fúrások költségei szerepelnek, de a földtani, geofizikai vizsgálatoké nem, mert azok a szervezés alatt álló Földtani és Bányászati Kutatási Csoport költségvetését terhelték.
- ²² A másodlagos termelési módszerek bevezetésére már évekkel korábban gondoltak a szakemberek. A munkálatok előkészítésével 1949. október 6-i leiratában a Nehézipari Minisztérium Gyulay Zoltán bányamérnököt és Kertai György geológust bízta meg. ZML 64. f. 4/1/30. őe.
- ²³ Bencze Géza: Zala megye iparának története a felszabadulás után 1945-1975. Zalaegerszeg, 1980. i. m. 38. old.
- ²⁴ Bencze Géza: Az olajipari munkásság helyzete és szerepe a megye társadalmi és gazdasági életében. 178. old.
- ²⁵ Lásd: Pető Iván – Szakács Sándor: A hazai gazdaság négy évtizedének története 1945-1985. I. kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp. 1985. 151–166. old.
- ²⁶ Az 1945. augusztus 27-i szovjet-magyar gazdasági egyezmény alapján a következő években megkötött kereskedelmi szerződések olyan mértékű export kötelezettséget jelentettek, hogy az veszélyeztette az ország belső ellátását. Srágli Lajos: A politika csapdáin át. A MAORT története 1938-1949. Magyar Olajipari Múzeum Közleményei 32. Zalaegerszeg, 2008. 121. old.
- ²⁷ Gerő Ernő: i. m. 533. old.
- ²⁸ A magyar kőolaj- és gázipar 25 éve 1945-1970. (OKGT kiadás, Bp., 1970.) 25. old.
- ²⁹ A dunántúli olajmezőket termeltető MAORT olajtermelése a háború után évről-évre csökkent. Ennek okai döntően a termelési csúcson túljutott olajmezők természetes hozamapadásában, a háborút követő években folytatott rablógazdálkodásban, az elhasználódott termelőberendezésekben, az alacsonyban megállapított olajárban, a vállalat anyagi helyzetében keresendők. A hároméves terv teljesítése, a nemzetgazdaság növekvő kőolaj szükségletének fedezése intézkedéseket igényelt, de a bekövetkező eseményekben meghatározóan közrejátszottak politikai szempontok is. A termelés rohamos csökkenését a MAORT vezetőinek szabatátszával magyarázták, melynek alapján letartóztatásokra, majd az ún. MAORT szabatátsz-perre került sor. Az események után az olajbányászatban dolgozók minden cselekedetét, véleményét bizalmatlansággal fogadták, indokolatlanul.
- ³⁰ Lásd: „MASZOLAJ” Rt. Lovászi Kőolajtermelő Vállalat üzemi kollektív szerződése 1952. VII 1-1953. III. 31. és 1954-55.); „MASZOLAJ” Ásványolajkutató és Mélyfúró Vállalat, Nagykanizsa, kollektív szerződése (1953., 1954-55.) MOIM Arch. BDSZ olajipari iratai 9.d.
- ³¹ Srágli Lajos: A politika csapdáin át. A MAORT története 1938-1949. Magyar Olajipari Múzeum Közleményei 32. Zalaegerszeg, 2008. 251. old.
- ³² MAORT Üzemi Híradó 1949. május 1. és 1949. május 15.
- ³³ Olajmunkás 1950. január 20. 6. old.
- ³⁴ MAORT Üzemi Híradó 1949. május 1., 5. és 10. old.
- ³⁵ Nagyon szemléletesen mutatja ezt a MASZOLAJ Lovászi Kőolajtermelő Vállalat 1954-55. évi kollektív szerződésének bevezetője: „*Jól tudjuk, hogy terveink teljesítése szerves része a békéért folyó harcnak is. Mi a termelés frontján elért sikereinkkel járulunk hozzá a békéért folyó harchoz és ezen keresztül erősítjük a béketábor. Különösen nagy jelentősége van ennek üzemünkben azért is, mert alig 1-2 km-re üzemünkől a béketábor legdühödtébb ellensége, az imperialisták legkészségesebb kiszolgálója, a Tito-banda leselkedik.*” MOIM Kvt. 5054. A Jugoszláviával szembeni viszony részleteiről: Srágli Lajos: Erődország. A déli határvédelmi rendszer felépítésének és lebontásának története 1948-1958. Bp. 2007.
- ³⁶ Tarján G. Gábor: A nagylengyeli olajmező feltárása és a zalai aszfaltgyár létrehozása. Új Magyar Központi Levéltár Közleményei. Budapest, 1985. 242–243. old.
- ³⁷ U.o., valamint: Zalai Kőolajipari Vállalat története. MOIM Arch. ZKV iratai sz.n.; Németh András: A magyar kőolajbányászat történeti dokumentum gyűjteménye 1950-1956. Kézirat. MOIM Kvt. 8444.
- ³⁸ A túlermeletés hatására az olajmezők elvizesedtek, a kitermelhető olajkészlet jelentős része így elveszett. MOIM Arch. Bányászati Kutató Intézet Olajosztály iratai 45/2.; Ötven éves a magyar kőolaj- és földgázbányászat. Szerkesztette: Buda Ernő, dr. Kovács József. Nagykanizsa, 1987. 164–165. old.
- ³⁹ ZML 57. f. 2. (Ip. 3.) 13. őe.
- ⁴⁰ 25 éves a nagylengyeli olajmező. (DKFV kiadványa) 11. old.
- ⁴¹ A magyar kőolaj- és gázipar 25 éve. 25. old.
- ⁴² Bencze Géza: Zala megye iparának története a felszabadulás után 1945-1975. 42. old.
- ⁴³ A magyar kőolaj- és gázipar 25 éve. 17. old.
- ⁴⁴ Cseri Tivadar (szerk.): A magyar szénhidrogén termelés adatgyűjteménye I. Bp. 1974. 55. old.
- ⁴⁵ Alliquander Ödön: A dunántúli olajkút-fúrás 25 éves története 1935-1959). Bányászati Lapok, 1960. 12. sz. 836. old.
- ⁴⁶ MOIM Arch. Papp Simon iratai 3/2.
- ⁴⁷ Bencze Géza: Zala megye iparának története a felszabadulás után 1945-1975. 46. old.
- ⁴⁸ „MASZOLAJ” Lovászi Kőolajtermelő Vállalat Kollektív Szerződése, 1954-55. 13. old. sorolja fel a különböző mozgalmakat.

- ⁴⁹ ZML 57. f. 1/60. öe. A kőolajtermelés alakulását a későbbiekben is – különösen a nagylengyeli kőolajmező felfedezése után – a párt legfelsőbb vezetése is kiemelt figyelemmel kísérte. Ezt mutatja az is, hogy 1952-ben személyesen Rákosi Mátyás is meglátogatta a zalai olajmezőket.
- ⁵⁰ Kövendi Judit: Nem írhattam meg az igazságot az olajügyről. Szabadság, 1956. október 16.
- ⁵¹ „MASZOLAJ“ Ásványolajkutató és Mélyfúró Vállalat 1954-55. évi kollektív szerződésében foglalt vállalások II. negyedévi (1954. július-szeptember) kiértékelése. MOIM Arch. BDSZ olajipari iratai 9.d.
- ⁵² A határozatot idézi: Tarján G. Gábor: A nagylengyeli olajmező feltárása és a zalai aszfaltgyár létrehozása 255–257. old.
- ⁵³ MOIM Arch. Gyulay-iratok 72/2. Gyulay Zoltán bánya-
- mérnök ekkor a Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem tanára, az olajtermelés tanszék alapítója.
- ⁵⁴ Riport Turkovich György-tyel. Horváth Róbert riportja. MOIM Közleményei 7. Beszélgetések az olajiparról. Nagylengyél. Zalaegerszeg, 1996. 51–56. old.
- ⁵⁵ Riport Turkovich György-tyel. Horváth Róbert riportja. MOIM Közl. 7. Beszélgetések az olajiparról. Nagylengyél. Magyar Olajipari Múzeum, Zalaegerszeg, 1996. 51–56. old., valamint: MOIM Arch. Gyulay-iratok 72/2., 72/1.
- ⁵⁶ Bencze Géza: Az olajipari munkásság helyzete és szerepe a megye társadalmi és gazdasági életében. 171. old.
- ⁵⁷ A kezdeti időkről lásd: Csath Béla: A nagylengyeli olajmező hőskora. KFV, Nagykanizsa, 1991.

Die Ölindustrie im Komitat Zala in der ersten Hälfte der fünfziger Jahren 1950–1954

Die Kohlenwasserstoffindustrie wurde in der Dekade nach dem Jahr 1950 vielfach, die Entwicklung mehrmals hindernd umgestaltet. Darunter sind die sowohl die Organisation der Forschung und der Produktion, als auch die Gewerkeleitung beeinflussenden Änderungen zu verstehen. Die Verstaatlichung der in Transdanubien Erdöl und Erdgas fördernde Firma MAORT ergab nicht nur in den Eigentumsverhältnissen Änderungen, sondern auch die Organisationsrahmen der Förderung änderten sich. Unter Leitung der am 1. Juli 1949 mit dem Zentrum Nagykanizsa gegründeten Dunántúli Ásványolajipari Központ (Erdölindustrienzentrale Transdanubien) wurden aus dem MAORT fünf nationale Unternehmen gegründet: mit dem Sitz Nagykanizsa das Dunántúli Ásványolajtermelő Nemzeti Vállalat (Erdölfördernde Nationalunternehmen Transdanubien), gleichfalls dort das Ásványolajkutató- és Mélyfúró Nemzeti Vállalat (Erdölforschungs- und Tiefbohr-Nationalunternehmen), das Ásványolaj Beruházási- és Gépjavító Nemzeti Vállalat (Erdöl Investition- und Maschinenreparatur-Nationalunternehmen), mit dem Zentrum Siófok das Ásványolaj és Földgáz Távezetési Nemzeti Vállalat (Erdöl und Erdgas Fernleitungsnationalunternehmen), und das Mihályi Szénsvtermelő Nemzeti Vállalat (Mihályi Kohlen säurefördernde Nationalunternehmen).

Im Oktober 1951 erfolgte wieder eine Umgestaltung: das Dunántúli Ásványolajipari Központ (Erdölindustrienzentrale Transdanubien) wurde aufgehoben, und aus dem Dunántúli Ásványolajtermelő Nemzeti Vállalat (Erdölfördernde Nationalunternehmen Transdanubien) wurden das Budafai Kőolajtermelő Vállalat (Budafa Erdölförderndes Unternehmen) und das Lovászi Kőolajtermelő Vállalat (Lovászi Erdölförderndes Unternehmen) erzeugt.

Die Nachunternehmen von MAORT wurden im Oktober 1952 zur am 31. Dezember 1949 gegründeten Magyar-Szovjet Olaj Rt. (Ungarisch-Russischen Öl AG) (MASZOLAJ) beigefügt, die das volle Vertikum der ungarischen Ölindustrie bis zum 31. Dezember 1954 in einer einzigen, ungarisch-russischen Joint-Venture mit 50-50% Beteiligung zusammenfasste. Über diese Änderung freuten sich nicht nur die ehemaligen MAORT-Fachkräfte nicht, aber die ungarische Wirtschaft hatte davon auch keinen Gewinn. Die Eingliederung der Felder, der Betriebe in Transdanubien, in die MASZOLAJ war nämlich als Apport des ungarischen Staats aufgeführt. Deren Wertbestimmung ist kein bedeutungsloser Faktor: bei der Anrechnung des Werts der Felder wurden die 10 Jahre alten oder die noch älteren Brunnen mit einem Nullwert berücksichtigt. Die Mehrheit der noch fördernden Brunnen auf den alten Feldern (Budafapuszta, Lovászi) war schon älter als dieser Alter. Diese Brunnen förderten aber noch – und dann wurden sie als fördernde Brunnen mit dem entsprechenden Wert berücksichtigt –, als der ungarische Staat den russischen 50%-Eigentumsanteil der MASZOLAJ 50% im Jahr 1954 ankauft.

Die Lösung der Erdölförderung und -versorgung in Ungarn fußte ausschließlich auf den Ergebnissen der Aufschlüsse des durch die MAORT schon erkannten Erdölfelds und der geologischen Struktur in Nagylengyél. Die Überproduktion der alten Felder (Budafa, Lovászi), dann die dessen in Nagylengyél brachte aber bis zur Mitte der 1950-er Jahren die ungarische Erdölförderung wieder ans Rand der Krise.